

Олена Васильєва, Наталія Мисак

Участь церкви у вирішенні актуальних суспільних проблем України

Досліджується роль церковного фактора у вирішенні суспільних проблем в Україні, місце Церкви як невід'ємного структурного елемента суспільства. Закцентовано увагу на значенні Церкви у здійсненні тектонічного повороту в долі народу, де кожна людина може знати дороговказ для своїх роздумів та дій.

Ключові слова: Церква, глобалізація, сучасність, соціальні недуги, технологічний прогрес, релігійно-церковне життя

Система державно-церковних відносин, що склалася в Україні у XXI ст., відповідає демократичним принципам, базується на основоположних міжнародних угодах з прав людини і свободи віросповідань та національному законодавстві, здатних забезпечувати динамічний розвиток релігійного життя. Активна розбудова церковно-релігійної мережі супроводжується долученням Церкви до всіх сфер суспільного життя, які раніше були для неї закритими.

До різних аспектів проблеми впливу Церкви на формування та розвиток громадянських інституцій у суспільстві та участь релігійних організацій в утвердженні ідеології громадянського суспільства зверталися Т. Гоббс, Р. Белла, Е. Дюркгейм, Г. Зіммель та ін. Їхні провідні ідеї були розгорнуті у працях російських релігієзнавців В. Гараджі, Ю. Левади, О. Сухова, І. Яблокова. Значний доробок у цьому плані мають українські дослідники: М. Бабій, В. Бондаренко, А. Колодний, Б. Лобовик, Л. Филипович. Зокрема, Л. Филипович, підкреслюючи роль релігії в суспільному житті, зазначає: «Релігія виявляється взаємопов'язаною з усіма рівнями людських відносин – від щонайменшого, яким є сім'я, і до вищого, тобто все людство»¹.

Мета цієї публікації – розглянути важливу роль церковного фактора у вирішенні суспільних проблем в Україні та місце Церкви як невід'ємного структурного елемента суспільства.

На порозі третього тисячоліття стають актуальними такі явища і процеси, про які раніше не було й гадки. Промислово розвинуті країни проминули стадію індустріалізації; пришвидшеними темпами твориться т. зв. постіндустріальне (технотронне, інформаційне) суспільство, в якому

традиційна культура гине, трансформуючись у технологію. Формується безприродний технічний світ, виникає штучна реальність як нове середовище проживання людини. Не існуюча споконвіку, не створена Богом, вона з'являється завдяки самій людині. Втім, зауважимо, що в процесі виникнення й накопичення створеного нова реальність відмежовується від свого творця, розвивається самостійно, за власними законами.

Нова стадія прогресу переступає через традиційну, історичну й гуманну людину, залишає її за собою; прогрес набуває постлюдського характеру². Таке логічне завершення у XXI ст. отримує тенденція обоження техніки й технологій, віра в усемогутність економічних чинників, притаманна людству з початків промислової революції XVIII ст.

Кінець XX ст. приніс із собою революцію в родинному житті, яка не лише докорінно змінила сім'ю та сімейні стосунки, але й, на думку багатьох дослідників, поставила під сумнів саме існування сім'ї.

На цей інститут впливають і глобальні тенденції розвитку економіки, політики та культури, і внутрішні соціально-політичні перетворення, ускладнені історичним минулим. Як відомо, моделі поведінки в сім'ї здебільшого успадковуються: молоді батьки відтворюють поведінку своїх батьків, а діти переймають їхні моделі як нормативи для свого життя. Тому при зіткненні різних поведінкових моделей дружини та чоловіка зароджуються сімейні конфлікти. В умовах глибоких суспільних трансформацій, що почались у період незалежності України, інститут сім'ї опинився під впливом як психоісторичних тенденцій пострадянської епохи, так і нових поглядів глобалізованого постіндустріального суспільства.

Церква приділяє значну увагу роботі з молоддю. Майже в кожній релігійній організації діють спеціальні структурні підрозділи, що опікуються проблемами дітей, підлітків та юнацтва³. Активно використовуються й ЗМІ – приблизно третина релігійних періодичних видань зорієнтовані саме на дитячу та молодіжну аудиторію, розглядають питання сімейного виховання.

Активність Церкви суттєво зміщується з суто релігійного поля до соціальної сфери: суспільство сьогодні потребує не лише душпастирського, але й соціального служіння цієї суспільної інституції. Уже близько половини (46,2 %) громадян підтримують соціально значущу діяльність Церкви, і тільки 1,4 % з них вважають, що вона не відіграє помітної ролі в житті країни⁴. Таким чином, перспективи подальшого розвитку Церкви великою мірою залежать від її соціальної активності та участі у вирішенні проблем, які сьогодні найбільше хвилюють українську громадянськість України.

Практично всі релігійні організації України створили структури (місії) для реалізації добродчинних проектів. Добродчинна робота провадиться переважно в таких формах: відпочинок та оздоровлення дітей; допомога бідним; заснування та утримання притулків, дитячих будинків, будинків для літніх людей, дитсадків для сиріт, соціально-реабілітаційних центрів; добродчинність у місцях позбавлення волі; гуманітарна допомога тим, хто постраждав від стихійного лиха, біженцям і т. д.

Багатовіковий досвід Церкви дозволив сформувати таку соціальну доктрину, в якій міститься точне формулювання результатів уважної рефлексії на тему складних реалій життя людини в суспільстві та в міжнародному контексті, у світлі віри та церковного передання, як це наголошує Іван Павло II в енцикліці «Турбота про соціальні справи» (1987). Його ж енцикліка «Сотий рік» (1991) окреслює головні ознаки соціальної доктрини Церкви. Серед них знаходимо дуже важливі положення про те, що душпастирі повинні ретельно аналізувати хід подій, щоб зрозуміти нові вимоги евангелізації, не ставлячи за мету, однак, ані певні зразки, ані остаточні судження. Загалом же мусимо усвідомити, що соціальне вчення Церкви не є збірником рекомендацій на всі випадки життя – воно радше визначає низку найбільш значущих вчинків, які потрібно наслідувати, вносить властивий йому вимір у різні цивілізації, поважаючи при цьому їхню глибинну природу⁵.

Фундаментальна засада церковної соціальної доктрини полягає в трактуванні людини як суб'єкта, осереддя та мети суспільства. Мабуть, саме така позиція Церкви й забезпечує їй величезний моральний авторитет у суспільстві, зокрема й українському. Вітчизняним соціологам давно вже відомий феномен великої довіри людей до Церкви в умовах загального зневір'я. Соціологічні дослідження, які проводяться вже протягом десяти років у незалежній Україні, свідчать, що на фоні надзвичайно низького рівня довіри населення до різних владних структур (від Президента, Верховної Ради, уряду й до міських адміністрацій) та інших суспільних інституцій довір'я людей до Церкви тільки зростає.

Увиразнюється сьогодні в Україні й тенденція політизації релігійного середовища. Навколо Церков згрупувалися політичні та громадські структури, які мають різні позиції щодо геополітичних пріоритетів. Церкви залучаються до підтримки кандидатів на парламентських і президентських виборах⁶. Проте в цілому вплив цих суспільних інституцій на політичні переконання населення нині незначний. Міжконфесійні протистояння маніфестує невелика частина активних парафіян. З іншого боку, конфесійна належність нерідко стає чинником політичного самовизначення громадян.

Нашаровуючись на відмінні історичні та культурні особливості, на протилежні політичні інтереси, релігійний фактор несе в собі доволі потужний конфліктний потенціал, що може суттєво впливати на стабільність українського суспільства.

Історичний досвід доводить, що цілком деполітизувати релігійне життя неможливо, оскільки відсутні необхідні для цього ефективні суспільні механізми. Однак реалістично оцінюючи перспективи участі релігійних (насамперед християнських) організацій у політичному процесі, слід брати до уваги, що Церкви не володіють технологіями та комунікаціями, здатними жорстко детермінувати певну політичну орієнтацію пастви (до того ж поняття пастви в ортодоксальних Церквах часто є номінальним). Тому використання релігійних організацій у політичній боротьбі не може забезпечити бажаної ефективності. При цьому лише спотворюються сутнісно притаманні їм функції, деформується релігійне життя. Водночас актуальною залишається проблема формування соціальної доктрини християнських Церков України, застосування важелів саме соціально-моральної критики та духовного впливу на суспільство.

Тому не дивно, що все частіше й частіше погляди людей звертаються до Церкви з її високим моральним авторитетом і знанням властивого шляху життя й спасіння.

Специфіка суспільних проблем в Україні (а також в інших республіках колишнього СРСР) спричинена тим, що сучасне життя тут розгортається на уламках тоталітарного режиму, в умовах глибокої й усебічної соціальної кризи. Тому, по-перше, суспільні проблеми в державах на пострадянському просторі значно актуальніші й мають набагато складніші соціальні наслідки, ніж у розвинутих країнах чи країнах без соціалістичного минулого. По-друге, повернення від соціалізму до нормального розвитку призвело до виникнення нових суспільних проблем, щодо яких соціогуманітарні науки ще не накопичили відповідних знань, а політики й можновладці ще не виробили вміння їх безболісно та ефективно вирішувати.

Специфічною є й соціальна місія Церкви в Україні в умовах існування декількох Церков, підходи яких до розуміння суспільства та його проблем істотно відрізняються. За таких обставин посилюється потреба у вірогідних знаннях про сучасний стан нашого суспільства, його вади й негаразди. У цьому особливо зацікавлена й Церква, соціальна доктрина якої має швидко й адекватно реагувати на всі, такі стрімкі нині зміни в суспільному житті.

Незважаючи на те, що, згідно з Конституцією (Розділ II, с. 35). Церква відокремлена від держави, вона не може перебувати осторонь від проблем, які турбують людей. До того ж священники, будучи громадянами України, мають також відповідні права та обов'язки.

Стан здоров'я суспільства визначається великою мірою тим, наскільки гармонійно в ньому поєднуються духовний і матеріальний розвиток, і їх не можна протиставляти, бо людина – це нерозривна єдність матеріального й духовного. Це підкреслював ще митрополит Андрей Шептицький, який вказував на потребу Церкви дбати не лише про вічне спасіння вірян, а й про їхній дочасний добробут⁷⁷.

Але навіть в економічно благополучних країнах, де досить високий рівень життя, часто важко говорити про благополуччя соціальне та духовне. Доволі значною в багатьох з них залишається статистика терористичних актів, наркоманії, суїцидів, розпаду родин, відчутний і занепад релігійного й морального виховання. Тож не варто відсувати на другий план моральне та гуманістичне – хоча б тому, що Церква протягом тисячоліть відіграє важливу роль у виявленні, осмисленні й регламентації простих норм моральності та повсякденного спілкування.

Отже, релігійність сучасного українського суспільства стає все більш помітним фактором не тільки приватного, але й публічного життя. Появу такої тенденції можна пояснити суспільною активністю Церкви й водночас – зростанням її уваги до найгостріших соціально-політичних проблем, що зумовлює започаткування діалогу між Церквою та суспільством. Відтак, спостерігається певна участь релігійних організацій у відстоюванні прав та інтересів громадян. У статті згадано лише деякі актуальні суспільні проблеми та роль Церкви в їх вирішенні. Подальші дослідження із зазначеної теми завжди будуть мати практичну цінність.

¹ Филипович Л. Українські візії релігійної свободи і національної ідентичності / Л. Филипович // Релігійна свобода: свобода релігії і національна ідентичність – світовий досвід та українські проблеми. – 2002. – № 6. – С. 30.

² Кутырев В. Пост–пред–гипер–конт–модернизм: концы и начала / В. Кутырев // Вопросы философии. – 1998. – № 5. – С. 135–143.

³ Православное молодежное движение: задачи и перспективы // Православная Житомирщина. – 2005. – Грудень. – С. 3–4.

⁴ Перебенесюк В. П. Церква в українському суспільстві / В. П. Перебенесюк // Матеріали соціологічного дослідження. – К.: ВІП, 2004. – С. 52.

⁵ Соціальна доктрина Церкви: Короткий огляд документів // Соціальна доктрина Церкви: Зб. ст. – С. 17.

⁶ Решетніков Ю. Релігія в публічній сфері: виклики і можливості / Ю. Решетніков // Людина і світ. – 2004. – № 10. – С. 8–11.

- ⁷ Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність: документи і матеріали / Митрополит Андрей Шептицький // Церква та суспільне питання. Кн. 2. Листування 1899–1944. – Т. 2. – Львів: Місіонер, 1999. – С. 571–1096.

SUMMARY

Olena Vasilieva, Natalia Mysak

The participation of the church in solving topical social problems in Ukraine

The important role of church factor in the solving social problems in Ukraine, place of Church is investigated. as an integral structural element of society. The attention is paid to the importance of the church in the implementation of the tectonic rotation in the destiny of the people, where everyone can know a guide to their thinking and actions.

Keywords: Church, globalization, modernity, social illnesses technological progress, religious and church life